

HET GROTE PLEIN, fragmenten 1 en 2**Christos**

[*Over journalist Christos en joodse Viktoría.*] En ‘mij een rotzorg’ zei hij nog eens; de straat was verlaten, hier en daar nattig, smerig, en hij kon geen andere manier bedenken om zich af te reageren dan uit te schreeuwen ‘mij een rotzorg, stelletje klootzakken’, en hij kreeg opeens het gevoel of hij dorstig was, hij kon nu ook wel een dansje gebruiken, een glas wijn, en Viktoría met haar *amán*-liederen, haar blanke lichaam.

De lampions waren gedooft, de Egnatía lag verzonken als een greppel in de verlatenheid op het land, en alleen in de vage verte (verte waarvan?) worstelden twee rode lampjes om aan zelfmoord te ontkomen. Christos hoopte dat ze bij Viktoría nog op zouden zijn, wat inderdaad het geval was, maar zelf was ze al weg, alleen haar trouwe armoedzaaiers waren er nog, en haar overblijfselen, dons veren papier, en een vrouw die de boel aanveegde, en voorbij haar stulpje een gezelschap fuifnummers – een verwaande kwast die meende dat hij zó bij de opera kon, een dwerg die overal zijn neus in stak en roddelde, die zei ‘ze willen je ertussen nemen’, en twee naamloze anderen die in lachen uitbarstten. Achter de lampions een boom, een weerbarstige vijgenboom, en daarna alleen nog maar de dichte duisternis, herfst, onpersoonlijke klanken en stemmen, een onbestemde angst. En ze bleven, alsof het vlinders of muggen waren rond de troost van lampen, rondansen in een minuscule krans, die nog te klein was om hun lied te bevatten, om hun zang met een tweede stem te ondersteunen. Hun stemmen klonken op als jankende klarinetten in de verlatenheid, ‘straks in het uur dat de nacht op zijn eind loopt gaan we uit elkaar,’ zeiden ze.

En de volgende dag moest hij terugdenken aan de dwerg, dat uitvaagsel van de nacht, aan zijn woorden ‘ze willen je ertussen nemen’ – zijn baas had hem erop uitgestuurd naar de politie waar, zo hadden ze gehoord, Grieken en joden het aan de stok hadden en riepen ‘straks vloeit er nog bloed’ of dat ze uitgebuit waren. En hij moest duwen, door de mensen heen dringen en met de vreemde lichamen worstelen, in het geniep, om zich een weg te banen en bij de deur van de politieagent te komen, en daar moest hij weer verder dringen en ruzie maken met de Kretenzer¹ die het uitzicht versperde maar niet de stemmen, en ten slotte door de kier naar binnen glippen, zich laten pletten, laten vernederen, maar hoe dan ook naar binnen glippen en in een hoek gaan staan om zich op te kalefateren en zijn verloren adem te hervinden. En om daarvandaan de agent te horen zeggen ‘maar je hebt geen nagel om je kont te krabben’, tegen de schooier die voor hem stond met zijn zwarte kop, zijn snor en bakkebaarden à la Jalamor en die volhield van ja hoor, ‘ik kan wel een vrouw en ook kinderen onderhouden’ – god wist waar hij zijn hoop op gevestigd had, wat hij zich voorstelde. Zijn wanhopige moeder hilde alleen maar en sprak niet, en ze scheen de razende schoonmoeder niet te kunnen verdragen, de jodin, die gilte en raaskalde zonder dat er een touw aan vast te knopen was. En de

¹ Na 1912 waren door de Griekse staat veel Kretenzers naar het bevrijde Noord-Griekenland gestuurd om het politieapparaat te bemannen.

Griekse moeder zei, met alle bitterheid die haar in de loop van de jaren doortrokken had, dat hij ‘ons van de wieg af aan met ellende en sores overladen heeft’, dat hij, zodra hun schip aan de kade van Saloníki afmeerde, van de reling gesprongen was en dat ze hem toen kwijt waren en alle bureaus van de smerissen afmoesten, tot ze hem in het donker uit een bioscoop opduikelden en hem aan zijn oren konden trekken – want hij was toen nog maar een gozertje van hooguit tien. En de dienders schaterden het uit, misschien zeiden ze wel ‘wat krijgen we nou’, zoals hij daar met troebele blik stond te kijken alsof hij zich elk ogenblik op hen kon storten¹ – maar de knalrode agent, die elk ogenblik uit elkaar leek te kunnen barsten van het lachen of van zijn vet, zei ‘haal hem hier weg, ik kan niet meer’, en zo liep de zaak in alle vrolijkheid af.

[. . .] En inderdaad moest ook deze jongen hier zijn verstand wel kwijt zijn, dat hij op zijn zeventiende een ontvoering gewaagd had en daarna een huwelijk, en dat hij een hypotheek op een zoon genomen had – dat had de agent al lachend ontdekt en onthuld, de tranen stonden hem in de ogen van het lachen en hij kon de ogen van de ontvoerder niet zien en zijn haat, een huilbui die hij niet liet stromen en die niemand hoorde door het smartelijk gekrijs van de beide moeders, van de christenvrouw hartverscheurend, van de andere eerder hysterisch.

En toen de voorstelling afgelopen was, liep Christos naar buiten, de hoofdstraat in, naar de koelte van de bomen en de welriekende geuren van de buurt, met in zijn zak nu, tussen zijn papieren, de namen en adressen; daaruit bleek dat de ontvoerder en zijn vlam uit het theater van Viktoria kwamen, uit de pantomime, met de carnavalskleren waarin de jonge kerel zonder snor en het magere, donkere jodinetje schuilgingen, dat ze sidderde voor de agent en weggroop achter haar brutale geliefde – die haar verleid had en haar dronken voerde. En Christos voelde: alsof ze familie van me zijn, die kinderen van Viktoria [. . .].

Fotis

‘Het kon bij jullie wel in de familie zitten, die ontvoeringen,’ zei de agent spottend, en een ander zei ‘zelfde gezichten, zelfde klucht’. Alleen de beide moeders konden er niet om lachen, hun gezicht betrok en ze begonnen nog een keer te smeken en ten slotte weenden ze bittere tranen. Middenin stond een kleuter verwonderd te kijken, terwijl nu eens de christenvrouw aan hem trok en dan weer de andere, zodat de agent ten slotte opdracht gaf het kind naar hém toe te brengen. Welnu, wie het jongetje geschaakt had of aan wie hij het moest geven, was aan de agent om uit te maken – alleen sprong de dochter van de christenvrouw naar voren en riep ‘we laten er geen jood van maken’, maar ook de andere partij leverde strijd en hield vol dat het jongetje van haar kind was, van Matoula, die ze Marika gedoopt en voor de tweede keer geschaakt hadden. ‘Maar waar waren ze dan naartoe?’ vroeg de agent, in de war geraakt – hij doelde op de ouders,

¹ In oktober 1924 werd in Thessaloníki de ontvoering berecht van de joodse café-chantantartieste Matoula Esk. door de werkloze christen Fótios Ps. Het vergrijp was begaan in Lárísa, maar omdat de twee jonge mensen (hij was zeventien, zij nog geen veertien) inwoners waren – zij het tijdelijk – van Thessaloníki, werden zij naar deze stad overgebracht. De dader, in aanwezigheid van zijn jammerende of grimmig kijkende familie, bekende schuld en verklaarde dat hij bereid en in staat was de zaak te herstellen. En inderdaad, na vijf dagen werd Matoula tot christin gedoopt en trouwden ze. Een krant in die dagen schreef dat de familie gedurende de hele plechtigheid in tranen was. Haar naam zou voortaan Marika luiden. [Verhaalnoot auteur]

die durfal van een Fotis en het jodinnetje, waar hij mee getrouwd was; ‘ze waren ’m naar Egypte gesmeerd,’ huilde zijn moeder, ‘en hadden verborgen gehouden waar het kind was.’ En toen ze het toch te weten gekomen waren (hoe, vertelden ze er niet bij), hadden de vrouwen het verkeerd aangepakt en was de geschiedenis van joden en christenen opnieuw begonnen toen ze door links en rechts te vragen erachter kwamen; en op het open erf in hun buurt, Ramona, vonden ze de jongen, hij had zich ondergeplast en zat aan één stuk door klaaglijk te huilen, ze hadden hem zonder broekje achtergelaten, zonder schoenen, en daar zat hij samen met een puppie te eten. En gelukkig maar dat ze het kind alleen en verlaten hadden gevonden in zijn vuiligheid, bij een muur waar geen eind aan scheen te komen, en ze namen het bij de hand, liefkoosden het, zeiden ‘kom, engeltje lief’ – maar het kind sprak joods tegen hen en zei huilend ‘*tsinika*’ en ‘*tsinika*’, de vrouwen schrokken zich wild dat hij een ongelovige was geworden. Pas na een hele tijd drong tot hen door dat hij hun het bord wees (‘het kind stierf van de honger, beste commandant’), en toen namen ze dat ook maar mee, anders bleef het schreeuwen en bracht het de hele buurt nog in rep en roer – maar verderop gooiden ze het bij het afval alsof het vergiftigd lokaas was, ook al huilde het kind nog zo; ze waren nu uit de gevarezone, en helemaal toen ze een koets vonden, ze sloegen een kruisje en lieten zich onder de zwarte kap wegzakken en het vuur spatte van de hoefijzers.

Maar vlucht en Egypte waren geen oplossing gebleken en Fotis en Marika keerden juist op dat ogenblik terug, en ze waren binnengevallen en zeiden ‘ons kind’, ze hadden het uit kwaadheid wel kunnen vermoorden. En ze waren allemaal present nu bij de politie, en maar roepen en dramatiseren, behalve het meisje, dat alleen maar huilde. En op het moeilijkste ogenblik kwamen de joden met hun truc, ‘het is een moordenaar,’ zeiden ze, en dat hij elke nacht dreigende liedjes bij hun raam kwam zingen, en de volgende dag, wanneer ze zich in de fabriek verzamelden, drukte die bink van een Fotis zijn snor bij het werk, en iedereen nam er aanstoot aan telkens wanneer ze hem fluitend weg zagen lopen met zijn manke poot zogenaamd, terwijl hij schijt aan hen had en uitdagend tegen hen zei ‘ik ga de bloemetjes buiten zetten’, alsof hij bedoelde: wat een sukkel, die lui. En ze werden kwaad op Saporta dat hij hem voortrok en maar liet aanlummelen – zij vlug naar de directeur om het hem door te brieven, en daar kwam de aap uit de mouw, ‘kan ik het helpen,’ zei de man bevend, alsof hij bedoelde: straks vermoordt hij me nog; en inderdaad had Fotis een stiletto die hij de doodsbanne Saporta toonde, zonder dat de anderen het zagen, of hoorden hoe die schooier – met zijn rug naar de anderen toe – hem toesiste ‘tien duim lemmer’ en daarna ‘je hoort nog wel van me in het donker’ – waarmee hij bedoelde dat hij hem al zingend bedreigde in zijn buurt, onder de ramen.

‘Waar heb je die kunsten geleerd?’ vroeg de agent hem verbaasd, want dit was andere koek dan een kippendief of zigeunerin, die hooguit een brood roofden, of misschien wat wasgoed, of desnoods de hele santenkraam. Maar in de kunsten kon niemand tegen hem op; hij speelde pantomime en danste *chasápiko* met allerlei kunstjes boven op een stoel, zong ’s nachts in de buurten, sneed figuren in heften van pistolen en messen: harten, of vogels en blaadjes. En ze moesten allemaal lachen toen ze hem zo hoorden; alleen de twee moeders, die allebei een geweer onder hun bed gevonden hadden, trokken hun wangen in wanhoop naar beneden – elk om een andere reden.